

СВЕТЛАНА ЈАКИМОВСКА

О ПУТУ КА СЕБИ

(или о српском преводу *Исповести* Аурелија Августина, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Нови Сад, 2018.)

Као што је страхопоштовање или страх први осећај који наводи преводилац у предговору¹, тако би требало да се осећа и сваки онај који се усуди да напише приказ једног оваквог дела и његовог превода. Прво, зато што су *Исповести* један од стубова патристике или један од темеља хришћанске филозофије, а затим, зато што се и сам превод на српски језик заснива на посебној филозофији, пре свега Бермановој, али примењеној у специфичном контексту.

У овом осврту приказаћемо структуру дела, као и тематику која је у њему разрађена, али имајући у виду да је о њему, као о једном од најзначајнијих дела западне цивилизације, писано опширно у бројним студијама, потрудићемо се да

овакав приказ буде и у функцији представљања српског превода.

Српско издање *Исповести* садржи, поред превода интегралног текста, и опширни стручни предговор, који су написале преводилац, Татјана Ђурин (Одсек за романистику Филозофског факултета у Новом Саду) и Уна Поповић (Одсек за филозофију Филозофског факултета у Новом Саду). У том смислу, предговор умногоме олакшава читање због могућности коју пружа да се разумеју неки компликованији филозофски концепти Светог Августина, са једне стране, а с друге, да се разумеју и неке преводилачке дилеме тесно везане за што тачније разумевање тих концепата и *Исповести* у целини. Српско издање је исто тако обogaћено и библиографијом у којој су Ђурин и Поповић навеле стручне чланке и монографије које расветљавају различите аспекте *Исповести*. Ова обимна библиографија омогућава интелектуално радозналом читаоцу да подроб-

¹ Ђурин, Татјана/Поповић, Уна (2017), „Тринаест књига Августинових *Исповести*“, у Августин, Аурелије (2017), *Исповести*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, стр. 32.

није истражује унутрашњи свет и филозофију овог великог писца.

Исповести су обимно дело (375 страна) које је подељено у 13 књига. Свака књига је подељена на одређени број краћих глава, па оваква структура олакшава читање зато што пружа могућност читаоцу да добро размисли о смислу појединих, филозофски згуснутих пасуса.

У првих десет књига Августин описује свој живот, почевши од раног детињства па све до његовог замонашења. Ипак, *Исповести* нису класично аутобиографско дело, јер се у њему преплићу не само догађаји из живота Светог Августина, него и његова филозофска размишљања. У том смислу, Августинова филозофија избија и из првих десет књига, али за разлику од њих, последње три књиге су скоро искључиво посвећене његовој филозофији.

Специфичан начин писања открива се пред читаоцем још у првој књизи. Наиме, он почиње сваку књигу својим обраћањем Богу, или преко хвалоспева, често испреплетених цитатима псалма, или његовим исповедањем пред Богом, или коначно, постављајући безброј питања која нас подједнако и данас муче, били ми атеисти или не:

Шта је оно што хоћу да кажем, Господе, Боже мој, ако не да не знам одакле сам дошао овамо, у овај живот смртни или смрт животну?²

² Августин, Аурелије (2017), *Исповести*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка

Оваква дијалогска форма је карактеристична и за цео текст *Исповести*, јер се аутор у њима обраћа Богу, али исто тако, и то често, он комуницира и са самим собом или са читаоцима.

Још у првој књизи се исто тако открива и специфични наративни поступак у ком су сједињени догађаји са ауторовим разматрањем о њима, односно са његовом филозофијом. Тако, причајући о првој храни коју је окусио као беба, односно о млеку које је добијао од мајке и дојиља, он каже да млеко долази „... не од њих, већ кроз њих: јер од тебе сва добра долазе, Боже, и од Бога мога, све моје спасење“.³

Причајући и размишљајући о свом раном детињству, аутор у њему открива изданке грехова које ће починити као адолесцент и одрасла особа, а то је пре свега жеља да буде прихваћен у друштву и да га другови хвале. У том правцу наставља се друга књига у којој он разматра појаву похоте и непотребну крађу воћа као два велика, смртна греха. Трећа књига обухвата почетак развоја његове филозофске мисли који иде од љубави ка делима Цицерона и Плотина, па све до прихватања манихејског учења и потцењивања *Светог писма*. Незаобилазан лик *Исповести* је свакако Августинова мајка Мо-

књижарница Зорана Стојановића, прев. Т. Ђурин, стр. 43.

³ Исто.

ника, посвећена хришћанка, која се не може помирити са странпутицама по којим корача њезин син и покушава да га одврати од тог духовног лутања. Баш речима утехе којима је испраћа један бискуп ефектно се завршава трећа књига: „...син толиких суза не може пропасти“.⁴

Четврта књига обухвата период од деветнаесте до двадесет и осме године, период који је обележен ванбрачном везом са женом која му рађа сина, као и смрћу веома блиског пријатеља. У следеће две књиге пратимо извесан преокрет у духовном развоју аутора. Наиме, након разочарања у познатог манихејског бискупа Фауста („...“, и нисам се обазирао на то каква је посуда у којој се говор служи, већ на то какво знање ми као храну служи тај код њих тако славни Фауст“⁵), он почиње потрагу за смислом, за Истином, иако још увек растрзан пожудом. У тој потрази једну од кључних улога ће одиграти Свети Амброзије, тадашњи бискуп у Милану. Преобраћај кулминира у седмој књизи, у десетој глави, у којој Августин описује улазак у себе и светлост коју тамо налази. Водиља на путу ка тој светлости, која није само емотивно блаженство него и поимање поретка света и универзума уопште, јесте Библија, а нарочито посланице Светог Павла. Пут ка преобраћању, кроз

исцрпну интроспекцију, описан је у следећој књизи, која доноси тренутак одлуке у којој ће га пратити и његов друг Алипије:

Тада, у оној расправи унутрашњег дома мога, коју сам снажно подстакао са својом душом у собици нашој, срцу моме, узнемирена лица и духа, навалим на Алипија и узвикнем: „Шта чекамо? Шта је то што си чуо? Дижу се неуки и отимају небо, а ми са нашим наукама без срца, ево, ваљамо се у путу и крви!“⁶

Иако је ова књига пуна снажних емоција, ипак аутор и том приликом излаже одређена филозофска размишљања, пре свега о вољи. Девета књига је обележана смрћу његове мајке Монике и дубоком тугом коју Августин не сакрива од наших погледа.

У десетој књизи, Августин више не образлаже сопствена сећања него размишља о сећању уопште, о памћењу и о забрављању, а у том, филозофском духу, написане су и последње три књиге у којима расправља о постанку света, о времену и о природи Свете Тројице.

На крају књиге, Августин износи главну мисао, кроз размишљање о томе где ће наћи мир или уточиште од немира који прати читав његов живот:

... то је глас твоје Књиге хтео да нам најави да и ми после својих

⁴ Исто, стр. 90.

⁵ Исто, стр. 113.

⁶ Исто, стр. 198.

дела, која су добра веома само зато што си нам их ти дао, треба да починемо у теби у суботу вечног живота.⁷

Из кратког осврта на садржај дела можемо уочити да су теме које оно обухвата разноврсне и у том смислу могу заинтересовати широку публику.

Оно што прво пада у очи приликом читања *Исповести* јесте филозофија Светог Августина или основе патристике које он поставља у делу. Наиме, као човек широког образовања, он успешно инкорпорира античку филозофију са хришћанском догмом чији је он утемељивач, у једном периоду у ком се Црква борила против различитих јереси. Тако, поред осталог, он дефинише разлику између људи и Бога преко односа променљиво/непроменљиво или пролазно/вечно, затим расправља о природи Свете Тројице, о времену као о растезању душе, о људској вољи, о постанку света и наравно, о месту човека у том свету и о његовом односу са Творцем.

Но, иако су концепти и ставови које Августин износи у књизи доста комплексни, они су ипак јасни и разумљиви и за ширу публику, пре свега, због ауторовог јасног изразица, а затим и због чињенице да се он не бави сувопарним изношењем филозофских мисли, него да често креће од сопственог примера, из

сопственог живота да би извукао поједине закључке. Текст се, стога, не открива као интересантан само за филозофе или теологе, него исто тако и за психолошка проучавања, јер ово дело представља исповести једног умног, али и дубокоосећајног човека који се не стиди да прикаже своја осећања, и то на веома сликовит начин. То се нарочито односи на оне пасусе у којима он описује свој однос са оним особама које су одиграле важну улогу у његовом животу, као што су његова мајка Моника, или другови Небридије и Верекунд, затим његова љубавница, ванбрачни син итд.

Књига је интересантна и за историчаре, јер описује начин живљења у једном, за нас, веома далеком периоду, будући да је књига написана између 397. и 400. године. Ипак, Августин се не осврће на важне историјске догађаје него, пре свега, на опис свакодневног живота или односа људи унутар породица, у школама, на улици.

Будући да су науке у Августиново време биле под окриљем филозофије, данашњи радознали читалац може у делу открити изданке или одблеске и других новијих научних дисциплина. Тако, на пример, у пасусима у којима Августин расправља о начину на који човек поима свет око себе, у десетој књизи, он јасно разликује речи од ствари: „Чуо сам звукове речи којима се они означавају, али једно су речи,

⁷ Исто, стр. 374.

а друго су ствари“⁸. Затим, истиче: „Спомињем камен, именујем сунце, и кад се саме те ствари не појављују пред мојим чулима, али сигурно да су у мом памћењу њихове слике“.⁹ У том смислу разазнајемо обресе онога што ће представници структурализма у лингвистици вековима касније дефинисати у оквиру структуре језичког знака као *означитељ* и *означено*, а ван језичког знака као *референт*.

Коначно, књига је интересантна и за ширу публику и због дивног стила којим је написана. Тим стилем се Августин истиче као мајстор реторичке вештине, који нас води кроз сложене концепте и бурне душевне преокрете преко веома живописних стилских фигура. Описујући свој духовни живот, он најчешће користи два типа метафоре: просторну и антропоморфну. Тако, његова душа је за њега *соба*, *дом*, *дворана*:

Тада, у оној великој расправи унутрашњег дома мога, коју сам снажно подстакао са својом душом у собици нашој, срцу моме, ...¹⁰

То ја радим у својој унутрашњости, у огромној дворани мога памћења.¹¹

Ипак, он се као велики мајстор реторике представља баш кроз

антропоморфне метафоре. Његова душа има очи, главу, уши:

Ко је онај изнад главе моје душе?¹²

... слатка светлости очију душе моје.¹³

Тако си ми, Господе, снажним гласом у ухо душе моје рекао...¹⁴

Августин користи и друге сличне антропоморфне метафоре које индиректно упућују на душу:

И искусих да није чудно што је болесном непцу мучан хлеб који је здравом непцу сладан, и болним очима мрска светлост која је чистим очима пријатна.¹⁵

Памћење је, дакле, као стомак душе, а весеље и туга, као слатка и горка храна...¹⁶

У делу срећемо и неке фигуре типичне за хришћанство: „... где сам на жртву принео закланог старог себе...“¹⁷, а Бог је често транспонован као *Истина* или *Реч*, што је исто тако део хришћанске традиције: „То су твоја обећања, и ко може да се боји да ће бити преварен, кад Истина обећава“¹⁸.

За Августинов стил су карактеристичне и фигуре форме, као

⁸ Исто, стр. 245.

⁹ Исто, стр. 247.

¹⁰ Исто, стр. 198.

¹¹ Исто, стр. 241.

¹² Исто, стр. 240.

¹³ Исто, стр. 296.

¹⁴ Исто, стр. 315.

¹⁵ Исто, стр. 176.

¹⁶ Исто, стр. 246.

¹⁷ Исто, стр. 214.

¹⁸ Исто, стр. 309.

понављања речи у оквиру реченица: „Тако сам и тебе, Животе живота мог, замишљао да си велик...“¹⁹, или као понављања целих реченица: „Дај оно што заповедаш и заповедај што хоћеш“²⁰.

Коначно, једна од основних карактеристика његовог стила, у којима он бриљира као мајстор реторике, јесу бројне игре речи које ћемо разматрати, пре свега, из традуктолошке перспективе.

Циљеви које аутор жели да постигне стварањем овог дела су вишеструки. Пре свега, он на овај начин исповеда свој животни пут, исповеда своје грехе, надајући се да ће то за њега бити и део пута ка спасењу:

Из љубави према твојој љубави чиним тако, у мислима пролазећи опет путевима својим opakим у горчини свога сећања, да би ми ти постао слadak...²¹

Овом, сасвим личном циљу треба додати још један, а то је Августинова жеља да се одужи и мајци која се целог свог живота молила за његово спасење. Наиме, пре смрти, она га моли да спомиње њено име пред Богом, а аутор се обраћа читаоцу молећи га исто тако да спомиње њезино име на олтару Божјем, обезбеђујући на тај начин остварење њене жеље кроз векове.

Коначно, кроз своја лутања манихејским путевима, он овим делом покушава да оповргне ставове, не само манихејаца, већ и других јереси, тако бројних у тим првим годинама хришћанства, и да коначно утемељи веру, показујући пут ка Богу не само кроз осећања, кроз срце, него и кроз разум.

Превод *Исповести* на српски језик је за ауторку превода, Татјану Ђурин, други велики подухват, након објављивања превода *Историје Франака* Гргур Турског²². Иако са ова два превода она потврђује своју љубав ка дијакроничком превођењу, ипак, морамо подвући да се ради о делима која не само да припадају различитим епохама, него која се по свом стилу, језику и начину писања веома разликују једно од другог. Наиме, Гргур Турски је човек скромног образовања, невешт писац, док је Аурелије Августин човек веома образован, сјајан реторичар, који користи класични латински језик. Затим, Гргур је, пре свега, хроничар историјских догађаја, док Августиново дело сведочи о унутрашњим странпутицама и бурама, чак и онда када износи филозофске идеје и ставове. У том смислу, преводилац, одлучан да следи Берманове ставове, при-

¹⁹ Исто, стр. 158.

²⁰ Исто, стр. 272-273.

²¹ Исто, стр. 62.

²² Турски, Гргур (2016), *Историја Франака*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

нуђен је да их примени у другачијем контексту²³.

О духу Берманове преводилачке филозофије који провејава кроз превод говори и Ђурин у предговору делу у којем, позивајући се на Бермана, тврди:

Српски превод *Исповести* такође је дослован, јер је само тако Августинов текст могао да буде изнет пред читаоце нетакнут, у оној мери у којој је то уопште могуће, кад је превођење у питању.²⁴

Одређени ставови преводиоца у односу на значај његовог рада могу се наслутити још са саме корице књиге, на којој преводиочево име стоји одмах испод имена аутора и наслова дела, постављајући тако преводиоца у улогу другог аутора књиге. У таквом поступку не можемо тражити лични понос, нити прекоревати у име лажне скромности, јер огромна је важност преводилаца – без њих би до сада нестао велики део књижевне баштине.

За овај превод, као и за претходни, од изванредног значаја је употреба паратекста односно фуснота. О њиховој функцији говори и Ђурин у предговору, у ком на-

води две основне функције: језичку и културну.²⁵ У односу на језичка објашњења у фуснотама, најчешћа су она у којима преводилац наводи у оригиналу тешко преводиве игре речи, а затим ређе, неке архаичне српске речи. На пример, на страни 74, наведено је у фусноти да се ради о игри речима у *Картагини* (*Carthago*) око њега кључа *котао* (*sartago*). Ово објашњење је затим допуњено објашњењем културне природе: *ова кухињска посуда заправо је више личила на тигањ*. Преводиочева доследност Бермановој филозофији превођења може се илустровати и фуснотом на страни 145, у којој се улази у веома танана објашњења. Тако, док у тексту превода имамо *враћајући се с ручка* у фусноти срећемо објашњење: *у изворном тексту „prandium“, касни доручак, хладно јело око подне*.

Објашњења која се односе на културу и време у којем је дело писано су исто тако танана и честа. На пример, на страни 153 је објашњено да је старосна граница за ступање у брак за девојчице у оно време била 12 година, док је сам Августин тада имао 32 године. Или, на страни 187 детаљно је објашњена процедура која се односила на крштење.

У фуснотама се често нуде и додатна објашњења и подаци о разним људима, не само Августиновим савременицима, него

²³ Више о преводу *Историје Франака* у предговору делу и Јакимовска, Светлана (2018), „Ускрснуће Гргура Турског“, *Folia linguistica et litteraria*, Никшић: Институт за језик и књижевност, Филолошки факултет.

²⁴ Ђурин, Татјана/Поповић, Уна, „Тринаест књига Августинових *Исповести*“, стр. 32.

²⁵ Исто, стр. 33.

и о људима и њиховим делима (најчешће филозофским), а који су сви утицали на развој Августинове мисли. Исто тако, фусноте нуде објашњења и одређених Августинових ставова и размишљања. Коначно, у фуснотама срећемо и осврте на садржај извесних поглавља самог дела, тако да оне подсећају на путоказе који нас упућују на правац којим би требало да се крећемо током читања књиге.

Специфична структура изворника који обилује цитатима из Библије такође је захтевала посебан преводилачки приступ који је детаљно описан у паратексту, у фусноти број 1 на страни 4. Овом приликом можемо само споменути да је поред других, коришћен и Даничићев и Караџићев превод Библије, како би се задржао, између осталог, и архаичан призвук текста.

Преводилац приступа лексици, а нарочито стручним филозофским и теолошким терминима веома пажљиво²⁶. У том смислу, нека терминолошка објашњења дата су још у предговору, а односе се на кључне термине попут *substantia*, *materia*, *trinitas*, *catholicus*. Што се топонима тиче, задржан је исти поступак као и при превођењу *Историје*

Франака, али за разлику од *Историје*, у овом случају, ради се само о једном топониму, о старом називу за Милано – *Медиолан* који је при првом помињању објашњен у фусноти, али је у даљем тексту задржан у оригиналној, архаичној форми.

И поред тога што се ради о дијакхронијском преводу са религијском тематиком, ипак у преводу не доминирају црквенословенизми карактеристични за старе религијске текстове или турцизми који су једно од најјачих оруђа којима се архаични дух доводи у текст. Преводилац то објашњава још у предговору у којем истиче да се ова лексичка средства не могу употребити како због епохе у којој су настала (црквенословенизми упућују пре свега на православну традицију, а текст *Исповести* је писан пре поделе хришћанства, док турцизми подсећају на касније епохе), тако и због природе Августиновог текста. Преводилац указује на то да природа изворника не оставља много избора у односу на преводилачка средства (не могу се користити архаични глаголски облици, јер би се тако уништила блискост дијалога између аутора и Бога и аутора и читаоца), те њему, као могућа решења, остају само инверзија и одређени придевски вид како би пренео архаичан призвук текста.

Коначно можемо закључити да при читању српског превода *Исповести* пратимо два аутора – Августина и преводиоца, и две

²⁶ О одређеним аспектима превођења религијске терминологије Иван Н. Јовановић (2017), „О проблемима превођења религијске терминологије са француског на српски језик: пример Теологија болести Жан-Клод Ларшеа“, *Црквене студије*, Ниш, XIV, 2017, 639 – 660.

филозофије – ауторову и преводиочеву. Наиме, они су обоје сасвим искрени – Августин у представљању свих својих искушења, грехова и унутрашњих борби, али и преводилац који не претендује да буде невидљив или идеалан – напротив – до крајности скроман, он објашњава у фусноти сваки пасус за који сматра да није успео да пренесе све што изворник садржи. Што се филозофије тиче, дело износи Августинову филозофију или основе хришћанске доктрине, али

и преводиочеву филозофију у којој доминирају Берманови погледи о начину и циљу превођења.

У том смислу, као што треба да будемо захвални Светом Августину на његовој тако искреној и тако минуциозној интроспекцији, треба да будемо захвални и преводиоцу који нам дело оживљава овим изванредним преводом, омогућавајући нам тако да кроз потрагу Светог Августина, и ми пронађемо себе.

